

TÜRKÇE KİTAPLARINDA SÖZCÜK DAĞARCIĞINI GELİŞTİRME SORUNU VE ÇÖZÜM YOLLARI

Ahmet Pehlivan

1. Giriş

Günümüzde Türkçe ders kitapları üzerine birçok yazı yazılmış, bu konuda çok sayıda çalışma yapılmıştır. Burada söz konusu çalışmaların hepsini belirtme olanağı yoktur. Bununla birlikte Türkçe ders kitapları ile ilgili çalışmalardan bazıları şöyle sıralanabilir: Aydın (1999), Dünder (1993; 1994), Er (1983), Eren (1994), Göğüş (1991; 1994), Karababa (2002: 33-39), Kırca (1992), Küçük (1993; 1996, 1998), Parlakyıldız (1999), Sezer, (1990; 1994), Tekin (1997). Bu çalışmalarda Türkçe kitaplar, dilbilgisi öğretim yönteminden metin niteliğine, metinlerin yazar kadrosundan metnin anlaşılmasına dönük sorulara, kitaplardaki bilgi yanlışlarından sözcük tanımlamalarındaki eksikliklere kadar birçok yönden incelenmiştir. İncelenebilecek bir diğer konu da; Türkçe kitaplarının öğrencinin sözcük dağarcığına katkısıdır.

Sözcük ve sözcük öbeklerinin öğretimi anadili öğretiminin en önemli çalışmalarından biridir. Çünkü okuma, yazma, konuşma ve dinleme olarak belirtilen dört dilsel becerinin kazandırılması ile sözcük dağarcığı arasında sıkı bir ilişki vardır. Öğrencilerin okuduklarını ve dinlediklerini anlamaları, sözcükleri doğru anlamlandırmalarına bağlıdır. Sözcük dağarcıkları zengin kişilerin konuşma ve yazma becerilerini daha etkili işletmeleri doğaldır. Ayrıca sözcük dağarcığının zenginliği öğrencilerin diğer derslerdeki başarısına da etki eder. Dolayısıyla özellikle anadili ders kitaplarında öğrencilerin sözcük dağarcıklarını geliştirmeye yönelik çalışma ve alıştırmaların üzerinde durulmalı, bu çalışmalara önem verilmelidir. Türkçe eğitimin amaçlarından birinin; "Türlü etkinlikler yoluyla öğrencilerin kelime dağarcıklarını geliştirmek" (İlköğretim Okulu Türkçe Programı, 2002: 7) olması da ders kitaplarında sözcük dağarcığını geliştirme çalışmalarına önem verilmesi gerektiğinin başka boyutudur.

1.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde sözcük seçimi ve öğretiminin nasıl olduğunu irdelemek, bunların eksikliklerinin olup olmadığını belirlemek ve bir anadili ders kitabında ne gibi sözcük çalışmalarına yer verilmesi gerektiği ile ilgili öneriler sunmaktır.

2. Yöntem

Çalışmada literatür taraması yoluna gidilmiş, 2003-2004 öğretim yılında Tebliğler Dergisi'nde okutulması önerilen değişik yayınevleri ve yazarlara ait, random örnekleme yoluyla seçilen toplam 6 Türkçe ders kitabı öğrencilerin sözcük dağarcığını zenginleştirme yönünden incelenmiş, bu kitaplardan elde edilen veriler ortaya konmaya çalışılmıştır. Tabii ki 6 kitap piyasadaki Türkçe kitaplarının tümünü temsil etmez, ancak Türkçe kitaplarında sözcük seçimi ve bunların niteliği hakkında bir fikir verebilir.

Anadili Ders Kitaplarında Sözcük Dağarcığı

Türkçe ders kitaplarında sözcük çalışması yapmadan önce şu soruların yanıtları alınmalıdır:

- Hangi sözcüklerin öğretilmesi gerekmektedir?
- Bir kitapta, bir ders saatinde, bir okuma parçasında kaç sözcük öğretilecek?
- Bilinmeyen ve öğretilecek sözcüklerin oranı ne kadar olacak?
- Bu sözcüklerin öğretimi için ne kadar zaman ayırmalı?
- Bunlar ne kadar sıklıkla tekrarlanacak ya da ne kadar sıklıkla tekrarlanırsa öğrenci bunları öğrenebilecek?
- Kitapta öncelikli olarak hangi sözcükler öğretilecek? Bunların öğretiminde görsel materyallerden nasıl yararlanılacak?
- Hangi tür sözcüklerin öğretiminde daha çok uygulamaya gereksinim vardır?
- Öğretmen bu sözcükleri öğretirken kitabın içinden veya dışından ne çeşitlilikte ve miktarda beklenmeyen ek sözcük vermek zorunda kalacaktır? (McCullough, 1974 58-74).

Türkçe ders kitabında sözcük öğretiminde düşünülmesi gereken ilk nokta, hangi sözcüklerin öğretileceğidir. Bunun yanıtı da öğretilecek sözcüklerin öğrencilerin *günlük hayatlarında karşılaşabilecekleri ve asıl önemlisi, kendi düşüncelerini, duygularını, dileklerini yaş ve düzeylerine göre ayrıntıları ile, incelikleri ile anlatabilmelerinde işe yarayacak, kullanacakları sözcükler, sözcük grupları, deyimler, terimler vb. olmalıdır* (Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı, 1988: 71). Bunun için de öğrencilerin o yaş düzeyine göre sözcük varlıklarının bilinmesi gerekmektedir. Günümüzde Türkçe için belirli yaşlardaki

çocukların sözcük kullanımının ne olduğu, bunların hangilerinin etkin sözcükleri, hangilerinin edilgin sözcükleri kapsadığı konusunda pek çalışma yoktur. Ayrıca belirli yaş gruplarındaki öğrencilerin sözcük kullanım sıklığının bilinmemesinden dolayı Türkçe ders kitabına seçilen sözcükler yazarların kendi deneyimine kalmaktadır. Tabii ders kitaplarında sözcük çalışması yapmadan önce en çok kullanılan sözcükleri seçmek bir ilke olarak benimsenmelidir. Fakat en çok kullanılan sözcükler hangileridir? sorusunun yanıtı pek yoktur. Anadili ders kitapları oluşturulurken sözcük sayılarından yararlanılmalı, hangi sözcüklerin öğretilmesine yer verileceği, bir parçada kaç sözcüğün bulunması gerektiği, bunların ne kadarının yeni sözcük, ne kadarının farklı sözcük olacağı bilinmeli ve ders kitapları bu yaklaşıma göre hazırlanmalıdır. Örneğin, bu yaklaşımla hazırlanması düşünülen Hindu I-V. sınıf anadili ders kitabı için şu değişkenlerin dikkate alınması önerilmektedir (McCullough, 1974):

Çizelge I-V. Sınıf Anadili Ders Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme ile İlgili Bazı Değişkenler

---

Değişkenler

Her kitapta bulunması gereken sayfa sayısı

Kullanılan sözcük sayısı

Her sayfadaki sözcük sayısı

Yazı büyüklüğü

Satır uzunluğu

Bir tam sayfadaki satır sayısı

Her satırdaki ortalama sözcük sayısı

Her parçadaki ortalama sözcük sayısı

Her kitaptaki yeni sözcük sayısı

Her kitaptaki farklı sözcük sayısı

Yeni sözcük/kullanılan sözcük oranı

Bir günde kullanılacak yeni sözcük ortalaması

Her sayfadaki yeni sözcük sayısı

Yeni sözcüklerin parça içindeki arzulanan yinelenme sayısı

Yeni sözcüklerin sonraki parçalardaki yinelenme oranı

Kitaptaki parça sayısı

Kitaptaki ünite sayısı

Her parçaya ayrılan sayfa sayısı

Her kitaptaki değişik tür ve içeriğe sahip sayfa sayısı

Türkçe için bu tür verilerden yararlanılmaması nedeni ile anadili ders kitaplarındaki metinlerde ve sözcük çalışmalarında hangi sözcüklerin bulunması gerektiğiyle ilgili şu soruların yanıtları yol gösterici olabilir:

1. Öğrenciye kazandırmak istediğimiz sözcük, onun yaşam boyu kullanabileceği, kendisine gerekli olan bir sözcük mü, yoksa metnin iyi anlaşılabilmesi için anlamına ihtiyaç duyulan ama canlı olmayan bir sözcük mü?

2. Aynı sözcük, öğrencinin bu konudaki ihtiyaç önceliklerine ve dil, düşünce gelişimine uygun mu? (Cemiloğlu, 1998: 137).

Seçilen Türkçe ders kitapları incelendiğinde okuma parçalarında ya da metinlerde geçen ve çalışma yapılması istenen sözcüklerin genellikle çocuğun yaşamıyla ilgili, dahası düşünce ve duygularını anlatabilmesine yardımcı olacak nitelikte olduğu söylenebilir. Ancak yaşının üstünde veya altında olup olmadıklarının sözvarlığı çalışmalarıyla belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü Tebliğler Dergisinde onay almış piyasadaki bir 5. sınıf ders kitabında **video**, **onarmak** ve **kılıf** sözcüklerinin anlamları ile ilgili çalışma yapılması istenebilmektedir (Tekişik, 2000: 161). Aynı seviyedeki diğer kitapta **plaj** sözcüğünün anlamı sözlükten buldurulmaya çalışılmaktadır (Ayata ve ötk., 2001: 155). Bir 6. sınıf kitabında **hala** sözcüğünün anlamının öğrenilmesi istenmiştir (Aksakal ve ötk., 2001: 35-36). İncelenen dördüncü sınıf kitabında **penguen** sözcüğünün anlamı sözlükten buldurulmaktadır (Bakırcıoğlu ve Yalçın, 2001: 35). Bunlar zaten bu seviyedeki çocukların bilmesi gereken sözcüklerdir. Bunun dışında kitaplarda öğrencinin yaşamı ile ilgili olmayan, günlük yaşamda kullanmayacağı sözcüklere rastlamak da mümkündür. Örneğin, 5. sınıf için hazırlanmış bir kitapta **tak**, **haseki**, **kırk ikindi** gibi (Tekişik, 2000), 3. sınıf kitabında da **yavşan**, **ahlat** gibi sözcükler verilip öğrenciden bunları cümlede kullanması ve öğrenmesi beklenmektedir (Aksakal ve Çetin, 2001). Bu sözcüklerin çocukların yaşamıyla ne kadar ilgili olduğu tartışılabilir. İlgili sözcüklerin metnin anlamını kavramak için öğretilmesi düşünülmüşse, bunların eş anlamlısı metinde ayraç içinde verilebilir veya açıklaması dipnot olarak gösterilebilirdi. Yine aynı 3. sınıf kitabında öğrenciden insanlık sözcüğünün anlamını sözlükten bulması ve bunu bir cümlede kullanması istenmektedir (Aksakal ve Çetin, 2001: 136). Bu yaş grubundaki çocuk sözlükten bulacağı açıklama ile insanlık sözcüğünü kavrayabilir mi?

Öğrenciye hangi sözcüklerin öğretileceği belirlendikten sonra bir ders kitabında

kaç tane sözcüğün öğretimine yer verileceği sorusunu burada atlamamak gerekir. Yani anadili ders kitabı yabancı dil öğretimi kitaplarında olduğu gibi belirli bir sözcük dağarcığını kazandırmayı hedeflemelidir. Türkçe ders kitabı hazırlanırken bu gibi hedefler ortaya konmalı, bir derste, kitapta kaç sözcüğün öğretilebileceği ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır. İncelenen kitaplara bu açıdan bakılınca, piyasada bulunan aynı seviyedeki bir kitap diğerinin yaklaşık 6 katı sözcük öğretmeyi hedefleyebilmektedir. Örneğin, Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) yayınladığı İlköğretim Türkçe 5 ders kitabında (Ayata ve ötk., 2001) yapı ve tür çalışmaları dışında; sözcüğün tanımını bulma, tanımını verilen sözcüğü cümle içinde kullanma, eş anlamlılık, karşıt anlamlılık, eş seslilik (eş anlamlı, eş sesli, karşıt anlamlı sözcük çalışmasının her biri eşyle birlikte iki sözcüğün öğretimi çalışması sayılırsa) çalışmalarıyla birlikte toplam 98 sözcüğün öğrenilmesi ve üzerinde çalışma yapılmasının hedeflendiği görülürken, piyasada satılan aynı seviyedeki bir başka kitapta bu rakam 555'tir (Tekışık, 2000).

Çocuğun yaş, düzey ve ihtiyaçlarına göre hangi sözcüklerin ele alınıp ne kadar öğretileceği yanında Türkçe ders kitaplarındaki sözcük çalışmalarında değişik türde alıştırma ve çalışmaya yer verilip verilmediğinin de incelenmesi gerekmektedir. “Anadili ders kitaplarında sözcük öğretimi çalışmalarında ne kadar çok etkinlikten, alıştırmadan yararlanılırsa, öğrenilen sözcükler o kadar kalıcı olur, hafızaya yerleşir” düşüncesi temel alınmalıdır. Nitelikli bir anadili ders kitabında öğrencinin sözcük dağarcığını geliştirmek için değişik alıştırmalara yer vermek gerekir. Öğrencide ancak bu yolla daha kalıcı bir sözcük dağarcığı oluşturulabilir.

Sözcük dağarcığıyla ilgili birçok alıştırma türü olmasına rağmen tüm alıştırmaların genel olarak iki türe ayrıldığı söylenebilir: Birinci türdeki etkinlikler sözcüğün anlamı üzerinde odaklanır. İkinci türdekiler ise sözcüğün yapısı ve onun oluşturduğu bağlamla ilgilidir. Sözcüğün yapı çalışmaları üzerindeki alıştırmalar öğrencinin kökleri ve ekleri tanımalarına yardımcı olur. Sözcüğün kökünü, ekini ayırıp yeni sözcükler türetme, düzenleme alıştırmaları, birleştirme alıştırmaları, bağlantı sözcükleri alıştırmaları yapı ve bağlamla ilgili anılabilecek alıştırmalar arasındadır. Ders kitaplarında sözcük dağarcığını geliştirmede de yararlanabilecek sözcüğün anlamı üzerinde odaklanan alıştırmalar; sözcüğün anlamını kestirme uygulamaları, eş anlamlılık, karşıt anlamlılık alıştırmaları ve aynı anlamsal alanla ilgili olan sözcüklerle (Örneğin, yiyeceklerin adları, spor malzemeleri vb.) (Bowman ve ötk. 1989) eş seslilik çalışmalarıdır. Değişik kaynakların sözcük dağarcığını geliştirmek için önerdiği çalışmaların (Aygün, 1999; Bowman ve ötk., 1989; Göğüş, 1978, 366-368; Kavcar ve ötk., 1995: 82, Özdemir, 1987: 184-210; Vocabulary Teaching Activities, 2001) Türkçe ders kitaplarında kullanılabilecek olanları toparlanırsa, kitaplarda sözcük dağarcığını zenginleştirmede şu etkinlik ve alıştırmalardan yararlanılabilir:

1. Görsel materyallerden yararlanma,

2. Okuma, yazma, dinleme, konuşma ve dilbilgisi çalışmalarından yararlanma,
3. Sözlük defteri oluşturma, bunu kullandırma,
4. Sözlük ve yazım kılavuzu kullandırma,
5. Gözlem ve yaşantılara yer verecek durumlar oluşturma,
6. Sözcüklerin değişik anlamlarını seçtirme alıştırmaları,
7. Yabancı sözcüklerinden aynı ekle sona erenleri buldurma,
8. Ayrı ayrı verilmiş sözcüklerden bileşik sözcük oluşturma, bileşik sözcükleri sözcüklerine ayırma,
9. Bazı deyimlerin bağlı olduğu hikayeleri anlatma, araştırtma,
10. Anlamca değiştirme çalışmaları,
11. Sözcüğün yapısını inceleme çalışmaları,
12. Sözcükleri ilgili oldukları konulara, eş, yakın ve karşıt anlamlarına göre sınıflama, ayırma çalışmaları,
13. Sözü gelişinden bir sözcüğün anlamını çıkarabilme ile ilgili çalışmalar,
14. Sözcüğün anlamını buldurma ile ilgili çalışmalar,
15. Eş ve benzer sesli sözcüklerle ilgili alıştırmalar,
16. Çok anlamlı sözcükleri ve onların anlamlarını buldurma, birçok anlamı verilen sözcükten hangisinin cümledeki anlamı karşıladığını seçtirme,
17. Bir kavramla ilgili değişik sözcükler türetme, buldurma,
18. Bir sözcüğün hangi sözcüklerle birlikte kullanılabileceğini gösteren alıştırmalar,
19. Bağlantı sağlayan sözcüklerle ilgili alıştırmalar,
20. Uzun bir sözcük verip bunun içinden başka sözcükler çıkarma,
21. Bilinen bir sözcüğün baş harfini değiştirip yeni sözcük oluşturma,
22. Basamak oluşturma; bilinen bir sözcükten başlayıp, her sözcüğün son harfinden yeni sözcük oluşturarak basamakları tamamlama,
23. Varlıkları karşılaştırarak benzetmelerden yararlanma,
24. Sözcük bilmecelelerinden yararlanma,
25. Bulmacalar,
26. Şarkılar, şiirler.

Özellikle MEB'in yayınladığı Türkçe 5 kitabında (Ayata ve ötk., 2001), sözcüklerin yapısı ve türü ile ilgili çalışmalar dışarıda bırakılırsa, sözcük tanımı ve tanımlanan sözcüklerin birer cümlede kullanılmasının istenmesi ile birkaç eş sesli ve eş anlamlı, bileşik sözcük çalışmasında çeşitli türdeki etkinliklere pek yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca kitapta bu etkinlik ve alıştırmaların sayısı da incelenen diğer kitaplara göre azdır (Aksakal ve Çetin, 2001; Aksakal ve ötk., 2001; Bakırcıoğlu ve Yalçın 2001; Kapulu, 2001; Tekişik, 2000). Çalışmada incelenen kitaplarda en çok kullanılan sözcük dağarcığını geliştirme alıştırmaları, yeni öğrenilen sözcüğü cümle içinde kullandırma ve sözcüğün anlamını buldurma ve inceletmedir. Bunların yanında kitaplara; ekler ve köklerle yapılan yapı ve sözcük türü çalışmaları, sözlük kullandırma, sözcüklerin değişik anlamlarını seçtirme, anlamca değiştirme çalışmaları, bileşik sözcükleri ayırma, ayrı sözcüklerden bileşik sözcük oluşturma, çok anlamlı sözcüklerin anlamlarını buldurma, eş seslileri açıklama ve cümlede kullandırma gibi alıştırmalar ve etkinlikler de konmuştur. Kitaplardaki sözcük çalışmalarında çeşitli oyunlar, bilmece, bulmacalara yer verildiği, özellikle yazılı anlatım becerisini geliştirecek ve metinde akıcılığı sağlayacak olan bağlantı sözcüklerle ilgili alıştırmaların olduğu pek söylenemez.

İncelenen farklı yayınevlerine ait 6 Türkçe ders kitabında yeni öğrenilecek sözcüğün anlamını kavratmayla ilgili olarak en çok yer verilen etkinlik olan sözcüğün tanımının verilip birer cümlede kullanımının istenmesi çalışmalarında bazı sözcüklerin açıklamalarının yanlış veya eksik olduğu görülmüştür. Yanlış, eksik tanım ve açıklamaları göstermek gerekirse; incelenen 3. sınıf Türkçe ders kitabında **bayrak** sözcüğünün tanımı, "Bir ulusun özgürlüğünün simgesidir", şeklinde verilmiştir (Aksakal ve Çetin, 2001: 32). Bu doğru ama açıklama eksik. Bir başka kitapta **anı** sözcüğünün açıklanmasında sadece hatıra denmiştir (Aksakal ve ötk., 2001: 17). Bir diğerinde **resmEE iş** sözünün anlamının sözlükten bulunması istenmektedir (Ayata ve ötk., 2001: 152). Burada belirtilmelidir ki bu söz ne Türk Dil Kurumunun ne de Dil Derneğinin sözlüklerinde bulunmamaktadır. Yine incelenen 4. sınıf Türkçe ders kitabında **uçurumdaydı** sözcüğünün anlamının öğrenilmesi istenmektedir (Bakırcıoğlu ve Yalçın, 2001: 41). Türkçede uçurumdaydı diye bir sözcük kökü ya da gövdesi bulunmamaktadır.

Sözcük dağarcığını geliştirmek için metin incelemesi yanında diğer anadili becerileri ve etkinlik alanları ile ilgili çalışmalardan da yararlanılmalıdır. Kitaplar bu açıdan incelenince -Aksakal ve arkadaşlarının (2001) kitabı dışında- yapılan çalışmaların okuma parçalarıyla ilişkilendirildiği, ancak diğer anadili etkinlik alanları ve becerileriyle pek ilişkilendirilmediği görülmektedir.

Dil öğretiminde öğrenci sözcükleri tam olarak anlamıyla, türü ve yapısıyla, boğumlanma ve yazılışıyla öğrenmelidir. Sözcük anlamı, yazılışı ve cümlede kullanım şekliyle öğretilmedikçe öğrenilmiş sayılmaz (Öz, 2001: 268). Dolayısıyla sözcüğün sadece anlamının öğrenilmesi ile kalınmayıp sözcükle ilgili

boğumlanma, yazım ve kullanım alıştırmaları yapılmalıdır (Aygün, 1999: 14). Gerçek anlamda bir sözcük öğretimi düşünme süreçlerinden soyutlanmamalı, bilişsel stratejileri, bilişsel yapıyı ve kendi kendine öğrenme yaklaşımını göz önünde bulunduran yol ve araçlarla yapılmalıdır (Budak, 2000: 24-25). İncelenen kitapların iki tanesinde sözcüğün boğumlanması ile ilgili alıştırma vardır (Bkz. Aksakal ve ötk., 2001; Bakırcıoğlu ve Yalçın, 2001). Türkçe sözcüklerin boğumlanması ile ilgili çalışmaların olmaması ölçünlü Türkçeyi kullanan bölgelerdeki çocuklar için sorun olmayabilir, ancak ağız konuşan yörelerdeki öğrencilere okutulacak kitaplarda bu durum sorun yaratabilir. Bununla birlikte dilimize yabancı dillerden giren sözcüklerle ilgili boğumlanma alıştırmalarına önem verilmelidir. Örneğin, kitaplarda bulunan **baht**, **reddetmek**, **tasarruf**, **binaenaleyh**, **zatürree** gibi sözcüklerin yazımının birer kez cümlede kullanılmayla öğrenilebileceği düşünülemez. Bu gibi yazımı ve boğumlanması zor sözcüklerin öğretimi için kitaplarda daha fazla uygulama yaptırılmalıdır. Öğrencilere kalıcı bir sözcük dağarcığı kazandırmak için ders kitaplarında öğrencinin sözcük dağarcığını zenginleştirmede sözcüklerin anlamlarını öğretecek alıştırma ve etkinliklerle yetinilmemelidir. Çünkü bir sözcüğü öğrenme sadece onun anlamını bilmekle bitmez, öğrenci gerektiğinde onu doğru boğumlanma ile kullanabilmeli ve doğru yazabilmelidir. Dolayısıyla Türkçe ders kitabı hazırlanırken sözcük dağarcığını zenginleştirmek için yeni sözcük öğretme alıştırmaları yanında kitaplara tekrar ve pekiştirme alıştırmaları konması gerektiği de unutulmamalıdır.

Türkçe ders kitapları tekrar ve pekiştirme alıştırmaları açısından incelenince, bu tür alıştırmalarının sadece sözcüklerin yapısının öğretimi ile ilgili olduğu görölmektedir. Örneğin, ek verip sözcük buldurma, bir sıra sözcüğe bunları ekleterek yeni sözcük oluşturma, sözcükleri ek ve köklerine ayırma ile ilgili çeşitli tekrar ve pekiştirme alıştırmaları bulunmaktadır. Ancak sözcüklerin anlamlarının, kullanımlarının ve yazımlarının öğretimiyle ilgili tekrar ve pekiştirme alıştırmalarına hemen hemen hiçbir kitapta yer verilmemiştir. Sözcüğün anlamı ve kullanımıyla ilgili tekrar çalışması olmayışı yeni öğrenilen sözcüğün zamanla unutulup gitmesine neden olacaktır.

SONUÇ

Çeşitli yazarların birçok yönü ile değerlendirdikleri Türkçe ders kitaplarının incelenmeye değer bir boyutu da sözcük dağarcığının zenginleştirilmesi ile ilgili çalışmalarıdır. Kitaplar incelendiğinde, yapı ve tür çalışmaları yanında sözcük dağarcığını geliştirmek için genelde parçalardan sonra tanım verildiği ve bu sözcüklerin bir cümlede kullanımının istendiği görölmektedir. Ancak az sayıda da olsa tanımlarda eksik ve yanlışlar olabilmektedir. Türkçe için yaşı ve düzeye göre hangi sözcüklerin ne sıklıkla öğretiliceği ile ilgili çalışmaların noksanlığından kitaplarda öğretilmek için seçilen sözcükler yazarların kişisel deneyimlerine kalmaktadır. Ayrıca kitaplarda sözcük dağarcığını geliştirmeye ilgili eksik olan bir diğer boyut da tekrar ve pekiştirme alıştırmalarının yetersizliğidir. Bu ve benzer

sorunların ortadan kaldırılması için ders kitapları, konularında uzman kişiler tarafından hazırlanmalıdır. Bunun için kitapların ders kitabı yazma alanında uzmanlaşmış, bu alanda ilerlemiş ülkelerin kaynaklarını bilen eğitim bilimcilerle deneyimli öğretmenlerden ve dilbilimcilerden oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmasında yarar vardır.

KAYNAKÇA

- Aksakal, Müfit, Ayşe Çetin** (2001). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 3*. İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- Aksakal, Müfit, Orhan, M. Çelik, İsa Savaş** (2001). *Türkçe 6*. İstanbul: Düzgün Yayıncılık.
- Ayata, İ., Ali, Olyar Kaya, Esen Şatır** (2001). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 5*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydın, Atilla** (1999). *"İlköğretim Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Sonu Sorularının Türkçe Öğretim Programında Amaçlanan Davranış ve Açıklamalara Uygunluk Derecesi"*, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aygün, Mehmet** (1999). *"Yabancı Dil Dersinde Sözcük Öğretimi Sözcük Dağarcığını Geliştirme Teknikleri"*, **Dil Dergisi**. 78: 5-16.
- Bakırcıoğlu, Rasim; Güner Yalçın** (2001). *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 4*. Ankara: Özgün Matbaacılık Sanayi ve Tic.
- Bowman, Brenda, Grace Burkart, Barbara Robson** (1989). *TEFL/TESL Teaching English For As A Foreign or Second Language*. Washington Dc: Peace Corps. <http://mng-unix1.marasconewton.com/peacecorps/Documents/M0041/m0041e/m0041e0g.htm>. (15. 05. 2002).
- Budak, Yusuf** (2000). *"Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi"*, **Dil Dergisi**. 92: 19-26.
- Cemiloğlu, Mustafa** (1998). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları.
- Dündar, Ali** (1993). *"Türkçe Ders Kitaplarının Perişanlığı"*, **Çağdaş Türk Dili**. 70: 24-26.
- _____ (1994). *"Genel Türkçe Ders Kitapları"*, **Çağdaş Türk Dili**. 73: 28-30.
- Er, Süleyman** (1983). *"Temel Eğitim Okulları 6, 7, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları Üzerine"*, **Öğretmen Dünyası**. IV/44: 11.
- Eren, S., Kamuran** (1994). *"İlköğretim Okullarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarının Program Amaçlarına Ulaşabilirlik Düzeyi"*, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göğüş, Beşir** (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- _____ (1991). *"Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türkçe Ders Kitapları"*, **Çağdaş Türk Dili**.

45-46: 453-459.

- _____ (1994). "Türkiye'de Anadili Eğitimi Kitapları", **Dil Dergisi**. 25: 49-53.
- İlköğretim Okulu Türkçe Programı** (2002). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karababa, Canan** (2002). "İlköğretim 3. ve 5. Sınıf Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarının Temel Nitelikleri", **Dil Dergisi**. 113: 33-39.
- Kapulu, Ahmet** (2001). İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8. Ankara: Koza Yayın Dağıtım.
- Kavcar, Cahit, Ferhan Oğuzkan, Sedat Sever** (1995). Türkçe Öğretimi. Ankara: Engin Yayınevi.
- Küçük, Salim** (1993). "Ortaokulların Birinci Sınıfları İçin Yazılan Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (1996). "Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi ve Önemi", **Dil Dergisi**. 10-14.
- _____ (1998). "MEB İlköğretim 1. Kademe Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme Denemesi", **Dil Dergisi**. 73: 5-34.
- Mccullough, M., Constance** (1974). *Preparation of Textbooks in Mother Tongue: A Guide for Those Who Write and Those Who Evaluate Textbooks in Any Language*. New Delhi: National Institute of Education.
- MEB Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı* (1981). İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.
- Özdemir, Emin** (1983). "Anadili Öğretimi", **Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı**. 379-380: 18-30.
- Parlakayıldız, Hayrettin** (1999). "İlkokulların Dördüncü-Beşinci Sınıflarında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Metinleri Üzerine Bir İnceleme", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer, Ayhan** (1990). "Türkçe Öğretiminde Dilbilimin Yeri", Dilbilim Yazıları. Ankara: USEM Yayınları.
- _____ (1994). "Anadili Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri", Uygulamalı Dilbilim Açısından Türkçenin Görünümü. Ankara: Dil Derneği Yayınları: 113-128.
- Tekin, Tekin** (1997). "Türkçe ve Edebiyat Ders Kitapları I", **Çağdaş Türk Dili**: 118: 12-16.
- Tekışık, H., Hüseyin** (2000). İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 5. Ankara: Tekışık Yayıncılık.
- "Vocabulary Teaching Activities"** (2001). [http:// www. infonegocio. com/ atlanticlcs/ Tiza/ tiza_ octubre2001_ 2. htm](http://www.infonegocio.com/atlanticlcs/Tiza/tiza_octubre2001_2.htm). (15. 05. 2002).

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkçe ders kitaplarındaki sözcük öğretiminin nasıl olduğunu incelemek, bunların eksikliklerini belirlemek ve bir anadili ders kitabında ne gibi sözcük çalışmalarına yer verilmesi gerektiğiyle ilgili öneriler sunmaktır.

Çalışmada 2003-2004 öğretim yılında MEB tarafından okutulması önerilen Türkçe ders kitaplarından altı tanesi seçilmiş ve incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Ders kitabı, sözcük öğretimi*

ABSTRACT

The aim of this study is to analyse vocabulary teaching in Turkish course books, to specify the deficiencies of these books, to indicate the types of vocabulary activities in a native language course-book and to provide related suggestions.

In the study 6 of the Turkish course-books that have been chosen from various levels from the 2003-2004 academic year have been analysed.

Key words: *Textbook, vocabulary teaching*